

Psychológia osobnosti

Michal Čerešník

Psychológia osobnosti

Michal ČEREŠNÍK

Upozornenie pre čitateľov a užívateľov tejto knihy

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto tlačenej či elektronickej knihy nesmie byť reprodukováná a šírená v papierovej, elektronickej či inej podobe bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa. Neoprávnené použitie tejto knihy bude trestne stíhané. Automatizovaná analýza textov alebo dát v zmysle čl. 4 smernice 2019/790/EU a použitie tejto knihy na tréning AI sú bez súhlasu nositeľa autorských práv zakázané.

doc. PhDr. Michal Čerešník, PhD.

Psychológia osobnosti

Vydala GRADA Slovakia s. r. o. pod značkou Grada
Moskovská 29, 811 08 Bratislava 1
www.grada.sk
Tel.: +421 2 556 451 89
ako svoju 324. publikáciu

Autor
doc. PhDr. Michal Čerešník, PhD.

Recenzenti
prof. PhDr. Karel Paulík, CSC.
prof. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

Zodpovedný redaktor Mgr. art. Andrej Purkart
Jazyková redakcia Ing. Dominika Gajdošová
Spracovanie obálky Adrián Macho
Grafická úprava a sadzba SOFT DESIGN, s. r. o.
Obrázky dodal autor
Fotografia na obálke melitas – iStockphoto

Vydanie 1., 2025
Počet strán 160
Tlač Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Copyright © GRADA Slovakia s. r. o., 2025
Cover Photo © melitas – iStockphoto

ISBN 978-80-8305-019-8 (print)
ISBN 978-80-8305-020-4 (pdf)
ISBN 978-80-8305-021-1 (epub)
ISBN 978-80-8305-022-8 (mobi)

OBSAH

Úvod	7
1 Vymedzenie psychológie osobnosti a pojmu osobnosť	9
1.1 Vzťah psychológie osobnosti k iným vedám	10
1.2 Predmet a úlohy psychológie osobnosti	15
1.3 Vymedzenie pojmu osobnosť	16
1.3.1 Univerzálne znaky osobnosti	17
1.4 Základné prístupy k osobnosti	18
Kontrolné otázky ku kapitole 1	22
2 Determinácia osobnosti	23
2.1 Biologická determinácia	24
2.1.1 Evolučne preformované programy správania	24
2.1.2 Dedičnosť	25
2.1.2.1 Štúdie dedičnosti	27
2.1.3 Neurofyziológia mozgu	28
2.1.3.1 Mozgové štruktúry	29
2.1.3.2 Neuroaktívne látky	31
2.2 Socio-kultúrna determinácia	33
2.2.1 Bazálna a modálna osobnosť	34
Kontrolné otázky ku kapitole 2	43
3 Štruktúra osobnosti	45
3.1 Štrukturalizmus	46
3.2 Vymedzenie pojmu osobnostný rys	46
3.2.1 Koherencia rysov	47
3.3 Štruktúrne modely	49
Kontrolné otázky ku kapitole 3	61
4 Temperament	63
4.1 Temperamentové vlastnosti	64
4.2 Klasické temperamentové typy	65
4.3 Teórie temperamentu postavené na poznávaní detskej populácie	67
4.4 Teórie temperamentu postavené na poznávaní dospeljej populácie	68
Kontrolné otázky ku kapitole 4	70

5	Charakter	71
5.1	Hodnoty	72
5.2	Sociálne a osobnostné premenné spojené s charakterom	73
5.3	Charakterové modely	74
	Kontrolné otázky ku kapitole 5	80
6	Motivácia	81
6.1	Motivačné vlastnosti	82
6.2	Modely motivácie	86
	Kontrolné otázky ku kapitole 6	95
7	Schopnosti	97
7.1	Inteligencia	98
7.1.1	Inteligentné správanie	98
7.1.2	Akademická inteligencia	99
7.1.3	Sociálna inteligencia	100
7.1.4	Praktická inteligencia	101
7.1.5	Emocionálna a morálna inteligencia	103
7.1.6	Mnohonásobná inteligencia	103
7.2	Kognitívne štýly	104
	Kontrolné otázky ku kapitole 7	106
8	Ja a sebapoňatie	107
8.1	Ja ako subjekt a objekt	109
8.2	Charakteristiky Ja	110
8.3	Ja v psychologických prístupoch	113
8.4	Sebapoňatie	115
8.4.1	Kognitívny aspekt sebapoňatia	116
8.4.2	Emočný aspekt sebapoňatia	117
8.4.3	Konatívny aspekt sebapoňatia	118
	Kontrolné otázky ku kapitole 8	120
9	Dynamika osobnosti	121
9.1	Základné princípy dynamiky osobnosti	122
9.1.1	Obranné mechanizmy	125
9.2	Vôľa	126
9.3	Dynamika v teóriách osobnosti	127
9.4	Novšie dynamicky orientované modely osobnosti	129
	Kontrolné otázky ku kapitole 9	136
	Dodatok: Stručný prehľad hlavných predstaviteľov psychológie osobnosti v chronologickom poradí	137
	Literatúra	143
	Poznámky	157

ZOZNAM OBRÁZKOV

- Obrázok 1** Vzťah psychológie osobnosti k iným vedám
- Obrázok 2** Synapsia
- Obrázok 3** Ideálne rodičovské pôsobenie
- Obrázok 4** Výchovné štýly otca a matky vo vzťahu k sebapoňatiu dospievajúcich
- Obrázok 5** Výchovné štýly podľa miery podpory autonómie a responzívnosti rodičov
- Obrázok 6** Topologický model osobnosti podľa Freuda
- Obrázok 7** Štruktúra osobnosti podľa Junga
- Obrázok 8** Štruktúra osobnosti podľa Banduru
- Obrázok 9** Faktory osobnosti prvého rádu podľa Cattella
- Obrázok 10** Hierarchická štruktúra osobnosti podľa Eysencka
- Obrázok 11** Trojrozmerný PEN model
- Obrázok 12** Päťfaktorová teória osobnosti
- Obrázok 13** Rempleinov model temperamentu
- Obrázok 14** Eysenckov model temperamentu
- Obrázok 15** Architektúra RST-R
- Obrázok 16** Dynamická mriežka podľa Cattella
- Obrázok 17** Hierarchia potrieb podľa Maslowa
- Obrázok 18** Motivácia podľa Ryana a Deciho
- Obrázok 19** Symbolická orientácia Ja
- Obrázok 20** Vývin Ega a Self podľa Junga
- Obrázok 21** Interpersonálne štýly podľa Horneyovej
- Obrázok 22** Model regulácie podľa Banduru
- Obrázok 23** Odlišenie zdravej viny, nezdravej viny a hanby
- Obrázok 24** Procesy v osobnosti prebiehajúce zdola nahor a zhora nadol
- Obrázok 25** Model Rubicon
- Obrázok 26** Súbor osobnostných systémov PSF
- Obrázok 27** Model vzťahov človek-prostredie

ÚVOD

Kto alebo čo je osobnosť? Prečo sa naše Ja vynorilo z temnoty? Ako to, že si uvedomujeme samých seba? Toto sú niektoré z otázok, ktoré si kladieme, keď uvažujeme o psychológii osobnosti. Je náročné na ne odpovedať, pretože presahujú hranice psychológie a je možné na ne odpovedať rozmanitými spôsobmi. Popisujú procesy od spracovania informácií až po zmenu kvantových stavov. Podľa Sattinovej skupiny aktuálne existuje asi tridsať teórií, ktoré vysvetľujú vedomie. A teórií osobnosti je ešte viac, asi tristo.

Takže je legitímne pýtať sa, kto má pravdu. Je vedomie jedno, ako hovorí napríklad Bernard Baars, alebo existuje viacero paralelných vedomí, ako sa domnieval napríklad Daniel Dennett? A na túto otázku nadväzuje nutne ďalšia. Je jedno Ja, ktoré má zjednocovať všetky naše subjektívne zážitky, tak ako sa o tom píše vo všetkých učebniciach psychológie osobnosti? Alebo je viac Ja a pracujú synergicky? Odpoveď je: NEVIEME.

Všetky teórie, ktoré o osobnosti vznikli, sú založené na osobnej skúsenosti autora/ autorky, ktorá bola dotvorená historickým kontextom, spoločenským usporiadaním a normatívmi, jazykom a vtedajším vedeckým poznaním. Sme v stave, ktorý by sme vo fyzike nazvali „makroskopickou aplikáciou kvantovej superpozície“. To znamená, že hoci toho vieme o osobnosti veľa, nevieme, čo z toho, je univerzálne pravdivé. Príklad. Horneyovej teória osobnosti skvele vysvetľuje, ako nefunkčný vzťah s rodičmi spôsobí vytvorenie osobnej interpretačnej schémy, cez ktorú sa človek pozerá na iných ľudí ako na nepriateľov, ktorí ho ohrozujú. Lenže človek s istou vzťahovou väzbou tejto teórii neuverí, pretože jeho skúsenosť je iná. Nevie, čo to znamená, keď rodičia nereagujú na jeho potreby a nevníma ostatných ako ohrozenie.

Možno sa pýtate, prečo teda všetko to, čo vieme, nespojíme dokopy a prečo sa konečne nedohodneme, ako sa veci majú. Prečo nevytvoríme superteóriu, akú má fyzika? Odpoveď: Pri súčasnom poznaní sa to nedá. Už niekoľko desaťročí existujú snahy o integráciu nášho poznania v psychológii osobnosti od vzniku psychológie ako samostatnej disciplíny. Sú to celkom prepracované modely, ktoré zohľadňujú jednorazové individuálne zážitky aj stabilné, relatívne nemenné osobnostné štruktúry. Prečo nemôžu byť tým želaným modelom? Musíme pri nich zobrať do úvahy mnoho rozmerov: biologický, environmentálny, sociálny, fenomenálny, duchovný, časo-priestorový. Musíme vedieť nielen to, z čoho sa osobnosť skladá, ale aj to, ako sa mení. Nesmieme ignorovať, že človek je individuálny a zároveň je sociálny. A zároveň nevieme, čo ešte nevieme.

Takže jednotná teória osobnosti neexistuje a v najbližších desaťročiach zrejme existovať nebude. My ale potrebujeme prehľad o tom, čo poznáme, aby sme si mohli vybrať, čomu budeme veriť. Áno, naozaj máme túto slobodu. A vlastne ani nemáme na výber. Musíme si vybrať.

Táto učebnica prináša prehľad najvýznamnejších poznatkov o osobnosti, ku ktorým sme dospeli od vzniku modernej psychológie po súčasnosť. (Samozrejme, zasa ide o subjektívnu voľbu, ktorá je ale založená na desiatkach rokov skúseností a ťažko spočítateľných zdrojoch.) Verím, že bude dobrým základom pre zorientovanie sa v problematike a povedie vás k záujmu o to, čo už vieme a čo ešte nevieme.

1

**VYMEDZENIE
PSYCHOLÓGIE OSOBNOSTI
A POJMU OSOBNOSŤ**

Psychológia osobnosti je vo väčšine taxonómií základná psychologická disciplína a súčasť všeobecnej psychológie. Môžeme ju zaradiť medzi základné teoretické disciplíny, hoci napríklad Nakonečný (2021) ju zaraduje medzi špeciálne psychologické disciplíny. Ak by nás zaujímal definíčné vymedzenie psychológie osobnosti, existuje veľké množstvo definícií, pretože existuje veľké množstvo teórií osobnosti, a nevieme sa dohodnúť na tom, ktorú budeme považovať za dominantne pravdivú. Viac ako tristo súčasných teórií osobnosti znamená, že psychológia osobnosti je v takzvanom **pre-paradigmaticom¹ stave** (Kuhn, 1962) a napriek integračným snahám v posledných desaťročiach sa nedarí vytvoriť jednu superteóriu, ktorá by zjednodušovala naše poznávanie a vedecký konsenzus.

Čo nájdeme v súčasných učebniciach? Nakonečný (2021) definuje psychológiu osobnosti ako špeciálnu psychologickú vedu, ktorá sa zaoberá človekom ako jedinečným a neopakovateľným, dynamicky jednotným a organizovaným celkom, ktorý sa skladá z biologických, psychických a sociálnych vrstiev. Vágnerová (2010) ju definuje ako *psychologickú disciplínu, ktorá sa zaoberá problematikou osobnosti zo všeobecného a individuálneho hľadiska*. Tým pripravuje podmienky na Řičanovo (2010) vymedzenie, ktorý odlišuje (1) **všeobecnú** a (2) **diferenciálnu psychológiu osobnosti**. Prvá sa podľa neho zameriava na to, čo majú ľudia spoločné, to znamená osobnostné vlastnosti, ich usporiadanie a dynamika. Druhá sa zameriava na to, v čom sa ľudia odlišujú, čiže na individuálne usporiadanie a kvalitu parciálnych zložiek osobnosti.

1.1 Vzťah psychológie osobnosti k iným vedám

Aký je vzťah psychológie osobnosti k iným psychologickým vedám? Je veľmi málo oblastí, ak vôbec nejaké existujú, ktoré by s psychológiou osobnosti neboli prepojené, pretože osobnosť sa prejavuje v každej našej činnosti, resp. správaní. Existujú ale oblasti, v ktorých je toto prepojenie naozaj tesné. Pozrime sa na problém z hľadiska štúdia psychológie ako odboru.

Psychológia osobnosti ako predmet študijného programu nasleduje hneď po absolvovaní „psychologického trívia“ v podobe (1) všeobecnej psychológie, resp. kognitívnej psychológie, ktorá vymedzuje univerzálne pojmy a procesy v psychológii, (2) ontogenetickej psychológie, ktorá vymedzuje vývinové mílniky a očakávané evolučné a involučné zmeny od počatia po smrť, a (3) sociálnej psychológie, ktorá vymedzuje, ako človek funguje vo vzťahoch, ako poznáva seba a iných a ako sa sociálna skúsenosť premieta do jeho správania.

Psychológia osobnosti z časti syntetizuje tieto poznatky a pridáva „niečo navyše“, čím je, ako si popíšeme v ďalšom texte, štruktúralno-dynamické usporiadanie

1 Paradigma je supermodel, ktorý je bezprecedentný a univerzálne akceptovaný. Ponúka riešenia problémov vedeckého prístupu, ktoré zastrešujú všetky čiastkové teórie alebo miniteórie (ako ich nazvali Hall a Lindzey, 2002). Psychológia osobnosti takýto supermodel nemá, preto je v pre-paradigmaticom stave.

osobnosti. Väčšinou popisuje „normálny“, očakávaný stav a je teda zameraná na popis toho, ako človek funguje, keď je všetko relatívne v poriadku.

Keď sa naučíme, ako by osobnosť mala fungovať, keď je v poriadku, nasledujú informácie o tom, ako osobnosť funguje, keď nie je v poriadku. O tom nám hovorí psychopatológia, ktorá je zameraná predovšetkým na popis nozologických jednotiek, reprezentovaných v klasifikáciách MKCH-11 a DSM-5. A keď všetko toto vieme, môžeme sa sústrediť na spoznávanie človeka, čo nám umožňuje psychodiagnostika, a na to, aby sme na základe tohto poznania vedeli adekvátne intervenovať, čo reprezentuje psychologické poradenstvo, resp. psychoterapia.

Říčan (2010) ale na vedné disciplíny, s ktorými má psychológia osobnosti veľa spoločného, nazerá inak. Vytvoril tri veľké skupiny odborov (obrázok 1), ktoré nazýva (1) susedné odbory v psychológii, (2) susedné odbory mimo psychológie a (3) aplikačné oblasti. Čo sem radí?

Obrázok 1

Vzťah psychológie osobnosti k iným vedám

Do prvej skupiny, **susedné odbory v psychológii**, patrí psychológia motivácie, sociálna psychológia, vývinová psychológia a sociálne-kognitívna psychológia.

Možno sa pýtate, prečo sa samostatne vymedzuje *psychológia motivácie*. Veď tá patrí do psychológie osobnosti! To je pravda. Súčasne toho ale o motivácii vieme veľmi veľa a má zmysel vymedziť psychológiu motivácie ako samostatnú disciplínu. K problematike motivácie sa dostaneme v samostatnej kapitole. Na tomto mieste je

dôležité spomenúť, že náhľady na kľúčové motivátory ľudského správania sú rozmanité. Jeden autor hovorí o jednom motíve (napr. aktualizácia tendencia), iný o dvoch (napr. pud života a pud smrti) a ďalší o mnohých (zaujímavý prehľad o počte motívov v jednotlivých teóriách osobnosti nájdete napr. v 16. kapitole učebnice od Hall, Lindzey, 2002). Tak, či onak, motívy sú nevyhnutné predpoklady integrácie osobnosti a prežívania seba samého/samej ako úplnej bytosti.

Sociálna psychológia, ako sme si už povedali, popisuje, ako fungujeme vo vzťahoch. Vzťahy, teda predovšetkým blízke vzťahy, na ktorých nám záleží, sú zároveň tým, čo primárne určuje, kým sme. Nejde len o rodičov, priateľov, deti, resp. osoby, ale zaujíma nás aj spoločenská štruktúra a systém, ktorý vznikol ako produkt spoločenskej dohody. Prejavuje sa tu prepojenie individuálneho a sociálneho, čo v klinickej praxi popisujeme ako cyklickú psychodynamiku (kapitola 8, Wachtel, 1977).

Ontogenetická psychológia si vo vzťahu k osobnostným štruktúram odpovedá na otázku: „Ako sa vyvíja osobnosť v čase?“ Oproti tomu si psychológia osobnosti odpovedá na otázku: „Aké sú osobnostné štruktúry?“ V tomto prípade teda ide o konfrontáciu statiky (psychológia osobnosti) a dynamiky (ontogenetická psychológia).

Sociálne-kognitívna psychológia sa konštituovala po kognitivistickom obrate v psychológii po dominancii behaviorizmu, ktorý tvrdil, že skúmať osobnosť nemá zmysel, pretože sa nedá pozorovať, a teda ani merať. Po úprave behavioristickej paradigmy do formy S-O-R sa konečne k slovu dostalo aj to, ako človek rozumie situácii, v ktorej sa nachádza. Typickým predstaviteľom sociálne-kognitívnych teórií je Bandura, ktorý do psychológie vniesol také koncepty ako sebaúčinnosť, osobné štandardy správania alebo presvedčenia. Všetky sa vyznačujú tým, že nesú silný individuálny odtlačok, odrážajú opakovanú životnú skúsenosť, je náročné ich skúmať, ale aj tak dominantne určujú to, čo označujeme ako osobnosť.

Druhá skupina, **susedné odbory mimo psychológiu**, pokrýva sociológiu, kultúrnu antropológiu, filozofickú antropológiu, neurovedy a biologickú antropológiu.

Sociológia sa zaoberá spoločenskými javmi z hľadiska zákonitostí, ktoré platia pre veľké skupiny ľudí. Pre sociológiu je osobnosť „jednou časticou“, pre psychológiu osobnosti je „celým vesmírom“. Inak interpretujú ľudské správanie, majú odlišné perspektívy. Pozrime sa napríklad na pitie alkoholu. Z medicínskeho hľadiska vieme, že alkohol je rovnaká rakovinotvorná látka ako nikotín. Nemali by sme ho piť. Ale 95 % populácie s ním má opakovanú skúsenosť a pitie alkoholu je často prezentované ako spoločenská povinnosť a norma. Ako si vysvetľuje tento fenomén psychológia? Mohli by sme uvažovať o osobnostných premenných, ako je citlivosť na odmenu, konformita alebo zvýšený neurotizmus. Sociológia by hľadala vysvetlenie inde. Zamerala by sa na širokú ponuku alkoholu, nedodržiavanie zákazu ponuky a predaja osobám mladším ako 18 rokov, vývoj alkoopops alebo slabé policajné represie voči tým, ktorí prekračujú normy spoločenského správania v stave opitosti.

Kultúrna antropológia študuje rôzne podoby života realizované v rôznych spoločnostiach s prevládajúcou mentalitou, zvykmi a životným štýlom. Spoločný koncept, ktorý zdieľa s psychológiou osobnosti, je modálna osobnosť, ktorej sa budeme

detailnejšie venovať v kapitole o socio-kultúrnej determinácii. Modálna osobnosť predstavuje sociálne „nánosy“ na základoch osobnosti, ktoré si musíme osvojiť, keď chceme niekde žiť a súčasne patriť do spoločenstva. Kultúrna antropológia a psychológia osobnosti sa teda pýtajú: „Čím sa vyznačuje osobnosť ľudí patriacich k nejakej národnosti, etniku, komunite?“ Vo vzťahu k daniu v posledných desaťročiach by sme mohli pridať otázku: „Aký má globalizácia dopad na modálnu osobnosť?“

Filozofická antropológia je relatívne široký odbor, ktorý zovšeobecňuje výsledky poznávania. Poskytuje vedám zmysel a orientáciu. Konkrétne to znamená, že psychológia osobnosti by sa mala orientovať na empirický výskum vzťahov a súvislostí. Filozofická antropológia sa orientuje na zmysel týchto poznatkov. Vymedzenie týchto hraníc nie je presné a často dochádza k prekračovaniu tohto vymedzenia. Príkladom môže byť otázka hľadania zmyslu života, typická pre prácu Viktora Frankla. Ak by sme chceli byť rigorózne presní, je to vlastne predmet výskumu mimo zameranie psychológie osobnosti.

Neurovedy študujú nervový systém na viacerých úrovniach – od molekulovej úrovne cez bunkovú úroveň, úroveň relatívne malých zoskupení neurónov, väčších subsystémov až k veľkým systémom a na najvyššej úrovni študujú nervový systém ako celok, ktorý spolu s imunitným systémom vytvára jeden superinformačný systém. *Biologická antropológia* je prírodopis človeka, študuje biologické zvláštnosti človeka a jeho rás. Zahŕňa aj meranie telesných tvarov a stanovenie typov, najmä rasových a etnických. Skúma vzťah morfológie a psychickej individuality, ktorý je typický pre konštitučné teórie osobnosti. Tie sa však z historického pohľadu javia ako nefunkčné, preto im nebudeme venovať pozornosť (ak vás ale zaujímajú, ide o teórie Williama Sheldona a Ernsta Kretschmera).

Tretiu skupinu tvoria **aplikačné oblasti**. Sú nimi medicína, pedagogika a personalistika.

Medicína je skúsenostná veda, ktorej úlohou je odstraňovanie utrpenia a udržanie človeka pri živote aj napriek zraneniam a ochoreniam. Úspešnosť medicínskej intervencie je založená na kvalite vzťahu medzi ošetroujúcim a ošetrovaným, na čo sa často zabúda. Miera kompliance, teda toho, do akej miery je pacient ochotný a schopný dodržiavať odporúčania lekára, závisí od dôvery vo vzťahu medzi nimi. Aby sa mohla dôvera vytvoriť, je nutná ľudskosť a poznanie toho, ako dve osobnosti s rozličnou mierou kompetentnosti môžu spolu interagovať a komunikovať². Ďalšia vec, na ktorú sa v medicíne zabúda, je to, že každá choroba má svoj somatický aj psychický základ.

2 V našich podmienkach nie sú žaloby na lekárov bežné. V USA je to ale relatívne častá záležitosť. Preto existujú poisťovacie produkty, ktoré majú zabezpečiť finančné kompenzácie a krytie pre lekárov, ak by prehrali v súdnom spore. Čo by ste povedali, čo najviac zaujíma poisťovne pri rozhodovaní o tom, či lekárovi poskytnú alebo neposkytnú poistenie a za akých podmienok? Hádali ste počet evidovaných medicínskych chýb? Nie je to tak. Je to spôsob komunikácie s pacientami, to znamená prístup lekára. Ukázalo sa totiž, že miera odbornej kompetencie žalovaných a nežalovaných lekárov je rovnaká. Podobne aj miera chýb, ktoré robia. Jediný rozdiel je v tom, aký majú vzťah k svojim pacientom a ako ho vyjadrujú (Ambady et al., 2002). Nežalovaní lekári komunikujú s pacientom dlhšie, umožňujú pacientom pýtať sa, načúvajú, častejšie sa smejú a vtipkujú (Levinson et al., 1997). Výsledkom je, že ľudia nežalujú lekárov, ktorých majú radi, aj keď robia chyby.

Čiže je buď somatopsychická (s prevahou somatických markerov) alebo psychosomatická (s prevahou psychických markerov)³. Psychológia, a špeciálne psychológia osobnosti, môže výrazným spôsobom prispieť k ochote porozumieť vzťahom medzi telesným a duševným poňatím, ale aj celostnému poňatiu medicínskeho prístupu. A napokon oblasťou, v ktorej sa psychológia osobnosti dá aplikovať v medicíne, je oblasť porúch osobnosti, resp. duševných porúch, ktoré vedú k psychiatrickej starostlivosti a psychoterapeutickej intervencii. V tomto prípade hovoríme o kategóriách normálne – nenormálne v osobnosti podľa dohodnutého medicínskeho konsenzu a intervencie tak, aby človek mohol relatívne dobre fungovať vo vzťahu k osobnej pohode a požiadavkám pracovného prostredia.

Pedagogika. Doslovný preklad pojmu je umenie vychovávať dieťa. Pedagogika sa venuje výchove a vzdelávaniu. Reaguje na spoločenskú objednávku toho, aký má byť súčasný človek, jeho osobnosť, čo má poznať a ako má myslieť. Pedagogická činnosť je teda formovanie osobnosti človeka, z čoho vyplýva, že ak ju chceme vykonávať, najprv musíme osobnosť poznať. Akceptovanie vývinových medzníkov vo vzťahu k tomu, čo deti/ludia určitého veku dokážu, je jednou z podmienok úspešného vzdelávania. Bohužiaľ, znova treba konštatovať, že na toto sa zabúda pri tvorbe učebníc, ich didaktického usporiadania, nadväznosti predmetov a pri príprave budúcich učiteľiek a učiteľov. Samostatný problém predstavuje modelové správanie učiteľstva. Tu sa uplatňuje sociálne učenie, o ktorom vieme, že je najefektívnejšou formou učenia. Nevieme uplatniť pravidlo: „Rob, čo ti hovorím, nie to, čo robím.“ Najlepšie sa učíme napodobňovaním správania iných a modelové správanie si osvojujeme aj vtedy, keď je škodlivé. Preto je nutné, aby osobnosť učiteľiek a učiteľov bola kultivovaná a rozvíňaná. Potom môžu byť vzorom pre deti v školskom aj mimoškolskom prostredí. Samostatnú aplikačnú oblasť predstavuje nápravná pedagogika. Jej najväčším problémom je to, že sa snaží identifikovať „pokazené jablko v sude“, to znamená dieťa, ktoré má problém, ale nepracuje s prostredím, v ktorom dieťa žije. Príkladom je činnosť v Liečebno-výchovných sanatóriách (LVS). Do nich sú na určitý čas umiestňované deti, správanie ktorých je rušivé do takej miery, že nie je zvládnuteľné učiteľkami a školským podporným tímom. Správanie detí v LVS je upravované prostredníctvom jednoduchých princípov behaviorizmu, na základe princípu „odmeňujem dobré správanie“. Zariadenia LVS sú úspešné. Rýchlo modifikujú správanie detí tak, aby bolo pre ne jasné, čo je prijateľné a čo nie. Vidíte to na disciplíne a poriadku v každom LVS. Ale čo sa stane, keď prídu deti z LVS domov? Vrátia sa k pôvodnému správaniu, pretože ich rodičia od nich nevyžadujú to, čo ľudia v LVS. Poučenie pre pedagogiku (aj psychológiu, sociálnu prácu a ďalšie odbory, kde sa pracuje s ľuďmi)? Ak chcete formovať osobnosť, musíte formovať aj prostredie (v tomto prípade pracovať s rodičmi).

Personalistika je odbor, ktorý má uľahčovať riadenie pracovného procesu z hľadiska sociálneho kapitálu⁴ (Hanifan, 1916). S činnosťou personalistu súvisí výber

3 V tejto súvislosti odporúčam diela Radkina Honzáka, napr. Psychosomatická prvouka (2017).

4 Pojem sociálny kapitál prvýkrát použil Lyda Hanifan v roku 1916, ktorý ho definoval ako „hmatateľné látky, ktoré sú najdôležitejšie v každodennom živote ľudí, menovite dobrá vôľa, spoločenstvo, sympatie